ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 4.1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 10.11.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Jo'rabek Cho'tmatov, t.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Mahliyo Botirova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 10.11.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Журабек Чутматов, д.и.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Махлиё Ботирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 10.11.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Jurabek Chutmatov, Doctor of Philosophy in History (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Makhliyo Botirova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

Solixo‘jayeva Havasxon Zokirjanovna
Professor Nosirjon Uluqov – Namangan onomastika maktabi asoschisi 7

XAKIMOVA MUHAYYO KARIMOVNA
O‘zbek tili abstrakt leksikasida zidlik munosabatlari 11

SHUKUROV AXAT AXMATOVICH
Sinonimlarning lingvostilistik xususiyatlari 16

TURDIMURODOV SIROJIDDIN ESHQOBILOVICH
Yashirin, yumshatilgan va bilvosita ifodalangan ma’nolar tahlili
(evfemik ibora va maqollar misolida) 20

KURBANAZAROVA NARGIS SHODIYEVNA
Tortuvli etnonimining etimologik tahlili 23

TURDIQULOV SHERZOD DUMINOVICH
Ziyoratgohlar etimonining lingvomadaniy kodlarda aks etishi: sangardak teotoponimi 26

AHMEDOV HAKIM YARASHEVICH
Doston frazeologiyasida mifologik qatlamning lisoniy ifodasi
(Surxondaryo turkum dostonlari misolida) 29

ERGASHEVA DILRABO ALLANAZAROVNA
Badiiy so‘z san’atida dialogning ifodasi (Odil Yoqubov asarlari misolida) 32

ISOQOVA FERUZA SHAMSIDDIN QIZI
Kommunikatsiya, muloqot va diskurs: tushunchalarning farqlanishi va
diskursning kommunikativ maqomi 35

САЙДУЛЛАЕВА РАНО ИБАДОВНА
Проблема терминологической фиксации онимной периферии 38
(на материале русского и узбекского языков) 38

SULEYMANOVA NILUFAR KAMILOVNA,
TUKHTABAYEVA NILUFAR UKTAMJONOVNA
A token-level audit of acoustic measurements in british english vowel reduction 42

QULBULOV SHERQUZI TOSHTEMIROVICH
O‘zbek adabiy tilida nutq uslublari: funksional xususiyatlar va qo‘llanish mezonlari 45

TOJIYEVA DILDORA KOMILJON QIZI
Muammoli maqolada faktlardan foydalanish tartibi 50

ZAYNIDDINOVA ROZIYA SAIDAKBAROVNA
Nato harbiy terminologiyasining shakllanishi: institutsional va me’yoriy model 54

NURMATOVA DURDONA SHUXRAT QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida frazeologik birliklar baho ma’nosining nutqiy aktlarda voqelanishi 57

МУНДАРИЖА

ISLOMOVA BARNO XABIBULLA QIZI
O‘zbek tilida morfologik noaniqlik turlari: tasnif va avtomatik tahlildagi o‘rni 62

HAMROYEV SARDOR AKMALJON O‘G‘LI
Badiiy matnda makon deyksisini o‘rganishning
lingvopragmatik va diskursiv yondashuvlari 67

QURBONOVA MARJONA ERKINJON QIZI
Said Ahmadning «Ufq» trilogiyasida qo‘llangan antroponimlarning
lingvokulturologik talqini....71

ADABIYOTSHUNOSLIK

ALIMOV PARDA,
TOSHPO‘LATOV ZAYNIDDIN IBODULLO O‘G‘LI
Shafoat Rahmatulla Termiziyning ijodiy yo‘li....75

OCHILOVA OZODA BAXTIYOROVNA
Syujet yaxlitligida «davr, shaxs, muallif» uchligi sintezi....80

OBIDJONOVA MA’SUMA
O‘zbek va ingliz ilmiy fantastikasida kelajak motivining badiiy-poetik xususiyatlari....84

PARDAYEVA DILFUZA RAIMOVNA
Insider and outsider perspectives: the earliest literary models of amir timur
in uzbek and russian traditions (oral epic and medieval written sources) 87

ABDUNAZAROV O‘TKIR SAYDULLAYEVICH
A.Oripovning «Jannatga yo‘l» dostonida inson va jamiyat ziddiyatining badiiy talqini 92

ABDULLAYEVA NILUFAR IBRAGIM QIZI
Avhadiy Marog‘iy va Yusuf Amiriy «Dahnoma»larida
o‘n noma janrining poetik transformatsiyasi 95

XURRAMOVA TO‘LG‘ANOY MUZAFFAROVNA
Hakim Termiziy asarlarining adabiyotshunoslik talqini:
janr, timsol va axloqiy-didaktik an’ana masalalari....99

TA’LIM

ДЖУМАНАЗАРОВА ЗИЛОЛА ОБИДЖОНОВНА
Цифровые и интерактивные технологии в содержании
методической подготовки будущих учителей русского языка 104

МИРЗАЕВА ШАХЛО РИЗАЕВНА,
РУЗИЕВА МУШТАРИ ХУСНИДДИН КИЗИ
Эффективность развития русской диалогической речи студентов национальных групп....109

ТУРГУНОВА САЙЕРА АХМАДЖАНОВНА
Проблемное обучение в преподавании специальных филологических дисциплин 112

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

YASHIRIN, YUMSHATILGAN VA BILVOSITA IFODALANGAN MA'NOLAR TAHLILI (evfemik ibora va maqollar misolida)

Turdimurodov Sirojiddin Eshqobilovich,
Termiz davlat universiteti
o'zbek tilshunosligi kafedrasi dotsenti,
filologiya fanlari doktori

Tilshunoslikda leksemalarning frazeologik shakllanishi uchun mantiqiy asos bo'la olishi haqida turli mulohazalar bildirilgan. Jumladan, L.I.Royzenzon frazeologizm leksemalar asosida emas, balki sintaksis frazeologik shakllanish uchun «qurilish maydoni» sanaladi[1], - deya ta'kidlaydi. Bu mulohazaga N.M.Shanskiy e'tiroz bildirib, «sintaksis mavhum modellar va qurilmalar asosiga emas, balki konkret so'z birikmalariga asoslanadi»[2], - degan fikrni o'rtaga tashlaydi. Darhaqiqat, frazeologizmlar erkin birikmalar singari harakatchanlikka ega bo'lmaydigan gap qurilishi jarayonida fikrning talabiga qarab tashkil topavermaydigan til birligidir. Shuningdek, frazeologizmlar aniq tushunchalarni ifodalashdan mavhum tushunchalarni ifodalashga qarab harakat qiladi. Shu ma'noda frazeologizmlar leksik sathdagi kombinatsiyalardan tashkil topadi, deb ta'kidlashni o'rinli deb hisoblaymiz. Masalan,***»Ma'qullamoq»*** leksemasining mantiqiy asosi *ma'qul topmoq* frazeologizmining shakllanishiga sabab bo'ladi. Bunda ***«ma'qul»*** leksemasi to'g'ri ma'noni, ***«topmoq»*** leksemasi esa ko'chma ma'noni ifodalaydi. Shu xususiyati bilan ular odatdagi so'z birikmalaridan ham farqlanadi.

Shu o'rinda shuni ham aytishimiz kerakki, *adabini bermoq, beti ochilmoq, balog'atg»a yetmoq, boshini ikkita qilmoq, biryoqli qilmoq, boshiga yetmoq, don olishmoq, dinyodan o'tmoq, yostig'ini quritmoq, javobini bermoq, ko'zi yorimoq, onasini ko'rsatmoq, otdan tushsa ham egardan tushmaslik, og'iz urmoq, o'g'iz solmoq, qo'li egri, qor yog'ib iz bosilmoq, qo'lga tushmoq* kabi birikmalar tarkibidagi so'zlarning to'g'ri ma'nosidan emas balki ko'chma majoziy ma'no anglatishi tomonidan frazema bo'lsa, voqelikning salbiy ta'sirini, noxush xabarni yumshatish, nutqiy beozorlikka odob doirasida muomala qilish nuqtayi nazaridan evfemik vosita hisoblanadi deb tahliliy munosabat bildirish mumkin.

O'zbek tilida ko'pgina leksemalar frazeologizmlarning shakllanishi uchun mantiqiy asos vazifasini bajaradi. Masalan; ***«***janjallashmoq – *janjal ko'tarmoq», «*salomlashmoq – *salom bermoq***»,** ***«***oziqlantirmoq – *oziq bermoq», «*tenglashmoq – *teng kelmoq»* va b.

Bu kabi leksemalar frazeologizmlarning shakllanishi uchun faqat mantiqiy asos bo'la oladi. Chunki leksemalar ishtirokida shakllangan frazeologizmlar o'rtasida o'zaro semantik munosabat saqlanadi, shu bilan birga, leksemaning ham, frazeologizmning ham mazmun tomonini shakllantiruvchi leksema yo'qolmaydi, shakli o'zgarib o'sha leksemaning asosi mazmunan hukmron bo'lib qolaveradi. ***«Tishlamoq – tishlab olmoq», «uxlamoq – uyquga ketmoq», «fikrlamoq – fikr yuritmoq»*** kabi frazeologizmlarning shakllanish xususiyatlari fikrimizni tasdiqlaydi.

Bu borada «Abdulla Qodiriyning evfemizm va disfemizmlardan foydalanish mahorati» mavzusida tadqiqot olib borgan X.Qodirova yozuvchining asarlarida mahorat bilan qo'llanilgan frazeologizmlarga alohida urg'u beradi. Mavjud frazeologizmlarning masalan, «*surobini to'g'irlab qo'ymoq* («ta'zirini bermoq»), *kavshining chakagi yirtildi* («ovora bo'ldi»), *boshida tegirmon yurgizish* («azob berish»), *yoshini yashab, oshini oshagan* («qarigan»), *kosasi oqarmay ketyapti* («kambag'al»), *tishimizni tishimizga qo'yishga majburmiz* («chidaymiz»), *tirnoq ostidan kir izlash* («arzimagan narsadan g'avg'o chiqarish»), *miyamizni qoqib qo'limizga bersin* («o'ta ezmalik qilish»), *yarasiga tuz sepdi* («o'tmishini esga soldi», «aybini yuziga aytdi»), *yomg'irdan qutulib, qorga tutilib* («bir tashvishning ustiga boshqa tashvish tushib»), *boshini ikki qilish* («uylantirish»), *tog'dagi mashoqqa besaranjom yugurish* («qo'ldan kelmaydigan ish-

[1] Ройзензон Л. И. Синтаксис и фразеология // Рроблемы синтаксиса, -Львов, -1963, - С.49-50
[2] Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка.- М., 1986.-С.75.

ga urinish»), *holimizga mushuklar yig‘lasun* («og‘ir, yomon ahvolga tushamiz»), *yebsiz noma’qul buzoqning go‘shtini* («yanglishibdi, ahmoq bo‘libdi»), *og‘zining suvi kelguvchi* («havasi kelgan», «ishtiyoqi bor»), *usta ko‘rmagan shogird har maqomga yo‘rg‘alar* («uquvsiz», «malakasiz», «savodsiz»), *ko‘z bo‘yash* («xo‘jako‘rsinga», «shunchaki»), *tagiga suv keladi* («lavozimdan haydaladi»), *ko‘ksini zaxga berib yotgan ochog‘riq* («qashshoq», «kambag‘al», «och-nahor»), *og‘zi oshga yetgan* («maqsadiga erishgan»)»[1], kabi ifodalari evfemik xarakterga ega ekanligini qayd etib o‘tadi. Demakki, nutqimizda mana shu kabi evfemik frazeologizmlar nihoyatda ko‘p uchraydi. Bu esa nafaqat badiiy matnlarning mazmuniga mazmun, ta’sirchanligiga ta’sirchanlik, balki izohli lug‘atlar takomiliga katta hissa qo‘shadi deyish mumkin.

*Turmush ko‘rmaganlik*ni anglatuvchi tushunchani qo‘pol, vulgar birikmalar bilan ifodalash maqsadida *qaymog‘i buzilmagan, er qilmagan, xotin olmagan, erga chiqmagan, ko‘zi ochilmagan, to‘shak ko‘rmagan* kabi frazeologizmlar shakllangan. Shunday qilib, o‘zbek tilida ko‘pgina frazeologizmlar ayrim leksemalarning mantiqiy asosiga ko‘ra shakllanadi. Bunda mantiqiy asos bo‘lgan leksemalar va shu asosda shakllangan frazeologizmlar aynan bir denotativ ma’no kasb etadi. Ammo shu tarzda frazeologizmlar mantiqiy asos bo‘lgan leksemalardan o‘zlarining ma’no qirralari hamda obrazli ifodalashi bilan ajraladi. Olimning ta’kidlariga qo‘shilgan holda evfemik frazeologizmlar yashirin va yumshatilgan ma’no ifodalab, nutq madaniyatini shakllantirishda alohida ahamiyatga ega birlik hisoblanadi.

An’anaviy ilmiy yondashuvlarda maqollar asosan xalq og‘zaki ijodi doirasida o‘rganib kelindi. Unga asosan folklor janri sifatida munosabatda bo‘lindi. Garchi tilshunoslikda maqollar, barqaror birliklar sifatida lisoniy hodisa deya e’tirof etilsa-da, uning lisoniy mohiyatiga yetarlicha baho berilgan deb bo‘lmaydi. Fanimizda lisoniy birlik sifatida uning ayrim sintaktik xuxusiyatlari tahlilga tortilgan, xolos[2]. Bundan aytish mumkinki, xalq maqollari lingvistik tahlilga tilshunoslikning yangi paradigmalari paydo bo‘lishi bilan tortilmoqda. Xususan, uning pragmatik tahlillari tilshunoslik, ayniqsa, lingvokulturologiya uchun qimmatli ma’lumotlar berib kelmoqda. Kuzatishlarimiz nafaqat maqollar evfemikasi masalasi, balki ularning ma’nodoshliklari qatorlari doirasidagi ayrim ma’noviy farqliliklar, ya’ni darajalanish hodisasining mavjudligini ham ko‘rsatmoqda. Bu, masalan, bir maqolning ma’nodoshlari nutq vaziyati, so‘zlovchining maqsad va vazifasi, kommunikantlarning o‘zaro munosabatiga bog‘liq ravishda mazmunning kuchayib borishini kuzatish mumkin. Va ular bir-biriga yaqin ma’nolarni ifodalashga xizmat qiladi.

Ta’kidlash o‘rinliki, til va madaniyat, ma’naviyat mushtarakligi bir qancha til birliklari, barqaror birliklar (maqol, matal, ibora)lar, tildagi metaforik va obrazli leksika, madaniy-lisoniy birliklar nutqiy odob va axloq kabilarda yaqqol namoyon bo‘ladi. Yuqoridagilar qatorida xalq maqollari o‘zining evfemik xususiyatlari bilan til va madaniyat, til va muloqot munosabatlari hamda nutq madaniyligi borasida alohida ahamiyat kasb etadi.

Tilning murakkab birliklaridan biri bo‘lgan maqol o‘ziga xos xususiyatlari bilan boshqa frazeologik birliklardan ajralib turadi. Boshqa til birliklarida aynan maqollardagi kabi semantik xilma-xillik, xalq madaniyatini yaqqol o‘zida namoyon qiluvchi birliklarning mavjudligi, stilistik bo‘yoqdorlik va lingvodidaktik xususiyatlarni uchratish qiyin desak xato bo‘lmaydi. Maqol jahon tilshunosligida ko‘plab ilmiy tadqiqot ishlarining obyekti bo‘lib, uning semantik, stilistik, struktur hamda lingvomadaniy xususiyatlari o‘rganilgan va hanuz o‘rganilib kelinmoqda.

Maqollarning evfemik xususiyati ularga berilgan «hayotiy tajriba asosida xalq tomonidan yaratilgan, odatda, pand-nasihat mazmuniga ega bo‘lgan ixcham, obrazli, tugal ma’noli va hikmatli ibora, gap»[3] izohida ham yaqqol ko‘zga tashlanadi. Izohdagi *obrazli* so‘zi fikrimizning yorqin dalilidir. Maqollardagi obrazlar insonni turli belgilari asosida bilvosita tavsiflash vazifasini o‘taydi. Bu obrazlar evfemiklikni ta’minlashda asosiy mas’uliyatga ega bo‘ladi. Maqollardagi timsollar inson sifatlarini ifodalovchi bo‘lib xizmat qiladi. Masalan, sher – *mardlik*; tuya – *sabr-matonat*; eshak va ho‘kiz – *befahmlik va befarosatlik*; bo‘ri – *qonxo‘rlik*; sichqon, kalamush, chigirtka, chumchuq – *tekinxo‘rlik*; chumoli – *mehnatkashlik;* qurbaqa – *maqtanchoqlik*; burgut lochin, shunqor – *dovyuraklik*; gul qiz, qovun, bug‘doy, olma – *yaxshi odam*; qovoq, tarrak, arpa, qoramug‘, kurmak – *yomon odamlar timsolidir*[4]. Timsollar majoziylik darajasiga ko‘tariladi. Natijada maqollarning evfemiklik darajasi ham ortadi. Birgina misol sifatida yozuvchi Said Ahmad qalamiga mansub «Kelinlar qo‘zg‘oloni» dramasidagi Farmonbibi va kelini o‘rtasidagi diskursni olaylik. Kelin har bir gapini maqol bilan boshlab, maqol bilan tugatadi. «Menga pul kerak» degan mazmunni berish uchun *«bir tovuqqa ham don kerak,*

[1] Qodirova X. O‘zbek tilida evfemizm va disfemizm. Toshkent. “Bookmany print” nahriyoti. 2022. – B. 25.

[2] Бакиров П.У. Номинацентрические пословицы в разносистемных языках (на материале русского. Узбекского и казахского языков): автореф. Дисс. ... д-ра. филол. наук. – Ташкент, 2007. – С.50.

[3] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилд. 2-жилд. – Тошкент: ЎзМЭ Давлат илмий нашриёти. –2006. – Б. 91.

[4] Шомақсудов. Ш, Шораҳмедов Ш. Ҳикматнома. Ўзбек мақолларининг изоҳли луғати. –Тошкент. 1990. –Б.10.

ham suv», «qudalarga tog‘ora jo‘natish kerak» degan fikrini adresatga salbiy ta’siri kam bo‘lgan *«bor tovog‘im, kel tovog‘im»* maqollari tagiga «berkitadi». Fikrni maqolga o‘rab yashirin bayon qiladi.

Badiiy nutqda evfemistik vazifada qo‘llangan maqollar muallif yoki personajlar nutqiga xosligi bilan ajralib turadi. Muallif nutqiga xos maqollar fikrni latif, ta’sirchan va obrazli ifodalash maqsadiga bo‘ysundiriladi: *… Baxshi o‘qidi. Allaqanday bir xotin kelib tolning xipchini bilan savaladi, tovuq so‘yib qonladi… Bularning hammasi, albatta, pul bilan bo‘ladi. Bunday vaqtlarda yo‘g‘on cho‘ziladi, ingichka uziladi* (A.Qahhor). Adib «oilada birov og‘ir betob bo‘lib qolsa, boy kambag‘allashadi, kambag‘al xonavayron bo‘ladi» degan mazmunni ifodalashni uning o‘rnida qo‘llangan maqol zimmasiga yuklagan. Adibning voqelikning «yalang‘och» ifodasidan qochish istagi uni bayonda latif evfemistik vosita – maqoldan foydalanishga undagan[1].

Xalq tili va badiiy adabiyotida bunday vazifada qo‘llangan maqollarni ko‘plab uchratishimiz mumkin. Masalan, *dehqon ishi bilan ovora, sichqon teshigi bilan* (tekinxo‘r), *Non pishguncha kulcha kuyadi* (noo‘rin vaziyatda o‘zidan katta kishidan oldinga o‘tib ketishga intilishning oqibati yomonligi), *devorning sichqoni bor, sichqonning qulog‘i* (chaqimchiga ishora) kabi.

So‘zlovchi o‘z nutqida maqollardan turli maqsadlarda foydalanadi, bu esa o‘z navbatida nutqning ifodaliligini, ta’sirchanligini va stilistik jihatdan rang-barangligini namoyon etadi. Bilamizki, maqollarda xalqning urf-odatlari-yu milliy tushunchalaridan tortib, uning tarixiy shaxslari hamda mashhur obrazlarigacha ifoda etiladi. Ba’zan maqollarga ko‘chma ma’noga ega turg‘un birlik, fraza, frazeologik birlik sifatida qaralgani uchun ham ular turli kontekstda har xil mazmunga ega ekanligini ko‘rish mumkin. Kontekstdagi maqol mazmuni kommunikantning intensiyasiga bog‘liq bo‘lib, u nutqiy jarayonni boyitishga va fikrni bevosita emas, balki bilvosita ifodalashga yordam beradi.

Maqol insonlarning hayotiy tajribalari va ko‘nikmalari, jamiyatga munosabati, ruhiy holati, etik-estetik tuyg‘ulari, fazilat hamda salbiy xususiyatlarini o‘zida mujassamlashtiruvchi xulosali tugal ma’noga ega gap ko‘rinishidagi murakkab til birligidir. Maqollar uchun mazmun va shaklning dialektik birligi, ko‘p hollarda qofiyadoshlik, ba’zan ko‘p ma’nolilik, majoziy ma’noga boylik kabi xususiyatlar xosdir. Har bir xalq asrlar davomida juda katta hayotiy tajriba to‘playdi, shu tajribani turli vositalar bilan kelajak avlodlarga meros qilib qoldiradi. Maqollar ana shunday bebaho ma’naviy merosimiz hisoblanadi. Ifodaning ko‘proq yumshoqligi va ko‘proq ta’sir qilish imkoniyati boshqa lisoniy vositalarga nisbatan maqollarda ustuvor. Shu bois evfemiklik, evfemik mazmun haqida gap ketganda maqollar ko‘proq e’tiborni tortadi.

Maqollar umumiylik xususiyatiga ega. Shu bois uning xususiy hollar uchun tatbiq qilinishi, so‘zlovchining o‘z fikrini to‘g‘ridan to‘g‘ri ifoda qilmay, maqolga o‘rab bayon etishi evfemizatsiyani hosil qiladi. Shuningdek, maqollar muloqot odobi darajasini belgilaydi. Ifodaning ko‘proq yashirinligi, yumshoqligi va ko‘proq ta’sir qilish imkoniyati boshqa lisoniy vositalarga nisbatan ayniqsa maqollarda yuqori darajada aks etib turishini ta’kidlash lozim.

Resume. Proverbs possess a general, universal character. Consequently, when they are applied to specific situations–allowing a speaker to convey their thoughts indirectly by embedding them within a proverb–this results in a form of euphemism. Furthermore, proverbs serve as an indicator of the level of conversational etiquette. It should be noted that the capacity for greater gentleness in expression, combined with a heightened potential for impact, is particularly pronounced in proverbs compared to other linguistic devices.

Резюме. Пословицы носят общий характер. Поэтому их применение к конкретным случаям, выражение мыслей говорящего в пословице, а не их прямое изложение, порождает эвфемизм. Пословицы также определяют уровень этикета общения. Следует отметить, что большая мягкость выражения и возможность большего влияния особенно ярко проявляются в пословицах по сравнению с другими языковыми средствами.

[1] Қаландаров Ш. Ўзбек лингвомаданий муҳитида халқ мақоллари эвфемизатсияси. Филол. фан.фал.док. дисс... Қўқон. 2019. – Б. 73.